

Nr 271.

Av herr **Rehn**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 70,
med förslag till lag om äogränser m. m.

I proposition nr 70 till årets riksdag har Kungl. Maj:t framlagt förslag till

- 1) lag om äogränser,
- 2) lag om syn i ägotvist,
- 3) lag om upphävande av gällande stadganden angående urminnes hävd samt
- 4) lag om fastställande av yttergränser för strandägarnas område i vissa större sjöar.

De under 1) och 4) omförmälda förslagen äro utbrutna ur lagberedningens år 1909 avgivna förslag till ny jordabalk m. m., vilket förslag i övrigt fortfarande är under behandling i justitiedepartementet.

För dem, som närmare känna till och intressera sig för våra fastighetsförhållanden, torde det vara väl bekant, att lagberedningens förslag till lag om äogränser bland annat avsåg att bringa klarhet i en under senare tider mycket omstridd sak, nämligen frågan huruvida vattenområde, som vid verkställt skifte icke ingått i delning, bör betraktas såsom byamännens gemensamma egendom eller skall anses uteslutande tillhöra de ägolotter, som kommit att få ägor vid stranden. Bland jordägarna lär den förra meningen vara allmänt rådande, och den överensstämmer även med den sedan uråldriga tider gällande grundregeln, att envar byamän har rätt till andel i byns tillhörigheter i förhållande till sitt jordatal eller annan däremot svarande delaktighetsgrund. Den senare uppfattningen åter hävdas företrädesvis på juridiskt håll — visserligen långt ifrån enhälligt — och har mer och mer tenderat att vinna gehör vid rättskipningen. För dem, som ansluta sig till denna uppfattning, torde vissa

praktiska hänsyn ofta varit avgörande: det vore obilligt att fränkänna strandägaren skeende uppgrundning och därigenom utestänga honom från nyttjande av vattenområdet utanför stranden, och vidare kunde det bli ett väsentligt hinder för industriellt utnyttjande av vattenfall o. d., om företagaren skulle vara hänvisad att förhandla med alla bymän som andelsägare i vattnet och bli beroende av huruvida enhällighet kunde nås.

Den sålunda rådande stridigheten i meningar och därav alstrad rättsosäkerhet ansåg sig lagberedningen, när den hade att uppdraga linjer för lagstiftning om ägo gränser, icke kunna lämna därhän. Efter en ingående rättshistorisk utredning kom beredningen till den slutsats, att, där varje hållpunkt saknades för antagande att vattenområde verkligen ingått i skifte, där måste området fortfarande betraktas såsom en byns eller skifteslagets gemensamma tillhörighet, även om uttryckligt förbehåll där- om ej skett.

Lagberedningen framhöll ytterligare, att i förevarande fråga, där den skrivna lagen icke gav avgörande ledning, stor betydelse måste tillmätas den rådande uppfattningen. Klarast framträdde denna vid sjösänkingsföretag. Enligt vad som inhämtats hade den uppfattning, som beredningen ansett vara den rätta, städse varit bestämmande vid sådana företag, så att icke allenast de delägare, vilka haft sina ägor vid vattnet, utan även övriga delägare i skifteslaget ansetts berättigade och pliktiga att ingå i företaget. För att emellertid med bibehållande av den i och för sig riktiga standpunkten undanröja den obillighet mot strandägaren, som kunde bli följd av sträng tillämpning av regeln, ansåg lagberedningen en viss förmån böra tillförsäkras strandägaren. För detta ändamål vore tillräckligt att tillerkänna denne rätt till begagnande av området närmast stranden, så länge det vore oskiftat. Åt en sådan grundsats gav beredningen uttryck genom en på följande sätt formulerad paragraf:

»Har vid skifte av by till byn hörande vattenområde, vilket icke undantagits såsom samfällt för delägarna, likväl icke ingått i delningen, då skall envar strandägare äga rätt att, så länge området är oskiftat, nyttja den del av området, som ligger hans strand närmast».

Till denna föreslagna bestämmelse finnes i det nu framlagda förslaget till lag om ägo gränser icke någon motsvarighet. Den oklarhet och rättsosäkerhet, som lagberedningen avsåg att undanröja, skulle således fortfarande kvarstå. Föredragande departementschefen yttrar helt kort, att han på grunder, anförda i statsrådsprotokoll av den 15 mars 1918, finner sig »icke böra förorda att medelst lagstiftning på denna punkt ingripa reglerande, ehuru väl det ur praktiska hänsyn onekligen skulle inne-

hära viss fördel att jämväl i detta stycke äga en positiv lagbestämelse». Går man så tillbaka till nämnda statsrådsprotokoll, finner man att dåvarande departementschefen ställt sig betänksam mot en lagstiftning i ämnet på grund av den skiljaktighet, som visat sig råda mellan olika auktoriteter, å ena sidan lagberedningen jämte en av lagrådets ledamöter och å andra sidan högsta domstolens och lagrådets majoritet. Lagstiftningen skulle även vara av beskaffenhet att gripa in i den funktion, som egentligen tillkomme dömande myndighet. Det vore icke fråga om undanröjande endast av någon mindre betydelsefull oklarhet i lagen. Skiljaktigheterna i uppfattning stode klara och skarpa mot varandra, och det vore för visso icke obetydliga intressen, som skulle träffas, vare sig frågan avgörande ginge i ena eller andra riktningen. Med hänsyn härtill hade departementschefen funnit riktigast att icke söka lösa frågan genom lagstiftning utan liksom hittills lämna dess besvarande åt rättstillämpningen.

Den ståndpunkt Kungl. Maj:t sålunda intagit i frågan synes mig ägnad att väcka allvarliga betänkligheter. Godkännes det föreliggande förslaget, innebär detta i realiteten att den ena av de båda meningsriktningarna blir auktoriserad, den andra fullständigt undertryckt. Rättstillämpningen kommer givetvis att fortgå i anslutning till den rättsuppfattning högsta domstolens majoritet på sista tiden följt. Efterhand utbildas så en domstolspraxis, varifrån till sist ingen återvändo är tänkbar. Rätta tillfället att klarlägga frågan är givetvis i samband med ny lagstiftning om ägogränser. Begagnas ej detta tillfälle, torde icke möjligheten att lösa tvistefrågan återkomma.

För brukarna av den svenska jorden kan det icke vara tillfredsställande, att ett viktigt spörsmål rörande fastigheters gränser utelämnats från lagstiftningen, därför att juridiska auktoriteter hava uppfattningar, som gå klart och skarpt i sär. Tvärtom ligger väl häri ett det allra viktigaste skäl för att gå till botten med frågan. Till auktoriteter i detta ämne äro icke endast att räkna de rättsbildade. Även lekmannaomdömet bör ha rätt till beaktande såsom byggande icke på teori och doktrin utan på konkreta erfarenheter. Annat än som en abstrakt doktrin kan jag ej beteckna den i rättslitteraturen förfäktade meningen, att vattenområde, som icke ingått i delning, likväl på grund av bestämmelserna i 12 kap. 4 § jordabalken skall anses skiftat mellan strandägarna. Bevisföringen härför stöder sig på ett på sin tid i Kristoffers landslag beträffande sol- eller tegskifte intaget stadgande om att till strandtegar hörde en viss rätt till vattnet utanför desamma. Något sådant stadgande återfinnes dock ej i 1734 års lag, som uppställde byamålet som huvudsaklig delningsgrund. Det synes därför vara nog så sent att nu söka blåsa liv i den

nämnda, för övrigt ingalunda tydliga bestämmelsen, som redan på 1700-talet befanns oduglig såsom lagstiftningsprincip. Lika abstrakt och verklighetsfrämmande ter sig den framförda meningen, att ägorna å själva stranden vid förrättade skiften skulle åsatts högre gradvärden än deras egen naturliga beskaffenhet föranlett i syfte att därigenom kompensera värdet av vattenområdet utanför stranden.

I det praktiska spörsmål förevarande ämne innefattar ligger enligt min mening huvudvikten på att söka intränga i allmogens egen rättsuppfattning. Det gäller ju företrädesvis att tolka innebörden av skedda jorddelningar: djupaste och bästa insikten i sådana frågor har man att finna hos jordägarna själva. Den mängd gemensamma överenskommelser rörande odelade vattenområden, som skett för utarrendering, för försäljning, för uppdelning o. s. v., tyder på att man ej skall behöva tveka om allmogens egen uppfattning, om man endast gör sig besvär att söka utrona den. Till komplettering av den utredning härutinnan, som lagberedningen företagit, lär utän större omgång kunna insamlas ytterligare uppgifter, varjämte den praktiska insikten vid utarbetandet av en tydlig rättsgrundsats bör få tillfälle att göra sig hörd. Jag är övertygad att det då icke skall möta någon svårighet att få ett fast grepp på saken och åstadkomma den positiva lagbestämmelse, som justitieministern i allt fall ansett kunna »innebära viss fördel».

Jag inser väl, att mången kan ställa sig tveksam om lämpligheten av ett förslag, som skulle kunna leda till frångående av en redan under en följd av år tillämpad rättspraxis. Jag vill häremot erinra att de fall, där denna blivit följd, ännu så länge äro relativt få. De förut berörda praktiska fördelarna av densamma bliva efter hand mindre framträdande. I den nya vattenlagstiftningen (2 kap. 23 § vattenlagen) har införts ett preklusionsförfarande, som för vattenkraftsintressets representanter underlättar skyddandet av förvärvade rättigheter, varför det icke längre för industrien är av samma betydelse att odelat vattenområde skall anses vara enbart strandägarens tillhörigt. Till lättnad för förfoganden över odelade vattenområden kommer även den förberedda nya lagstiftningen rörande förvaltning av bysamfälligheter att bidra. Det blir efter genomförande av en sådan lagstiftning icke längre möjligt för enskild andelsägare att hindra majoriteten från att fatta bindande beslut om användningen av bysamfälligheter.

Jag har i det anförda givit uttryck åt min uppfattning i sakfrågan och har utgått från att bestämmelser i huvudsaklig överensstämmelse med de av lagberedningen föreslagna skulle innebära en lämplig lösning. Även andra utvägar torde finnas att, med fasthållande vid lagberednin-

gens ståndpunkt i huvudsaken, tillförsäkra strandägaren den begränsade rätt till uppgrundning m. m., varpå han skäligen kan ha anspråk. Men även om en fortsatt behandling av ärendet mot förmodan skulle leda därtill att den motsatta uppfattningen bleve lagfäst, skulle detta enligt min mening innebära en väsentlig fördel gent emot att låta tvistefrågan vara oavgjord och överlämna saken åt domstolspraxis. Att denna mening delas av många av riksdagens ledamöter har jag anledning antaga bland annat på grund av den behandling lagutskottet år 1915 ägnade den då väckta frågan om införande av lag om talan i viss ordning angående rätt till strömfall. Utskottet yttrade då, att lösningen av spörsmålet om strandäganderätten vore en lagstiftningen åvilande uppgift och att det icke vore riktigt att i stor utsträckning skjuta över denna uppgift på lagskipningen, så mycket mer som med hänsyn till utgången av rättsfall under senaste åren kunde räknas med att den ena av de stridande uppfattningarna hade överhand inom den högsta instansen.

Med förslaget till lag om ägogränser äro de övriga samtidigt framlagda lagförslagen nära sammanhängande. Det sista i ordningen av dessa förutsätter antagande av lagen om ägogränser. För de intressen, som föranlett svenska fiskareförbundets initiativ till snar reglering av strandfiskerätten i »större sjöar», torde det vara av oväsentlig betydelse om lagstiftning därom uppskjutes något år. Fastmer lär det även för dessa intressen vara av verklig fördel att rättsosäkerheten rörande äganderätt till grund och vatten så långt som möjligt blir undanröjd och att samtliga nu framlagda förslag i erforderlig mån kompletteras, innan de på nytt föreläggas riksdagen till avgörande.

På grund av det anförda tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen med avslag å förevarande proposition måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av berörda spörsmål samt att förslag i ämnet så snart ske kan må bliva riksdagen förelagt.

Stockholm den 25 februari 1921.

J. Rehn.

I motionen instämma:

Ant. Wikström.

F. E. Holmner.